

Н. І. Ведмідь,
к. е. н., доцент, докторант,
Київський національний торговельно-економічний університет

САНАТОРНО-КУРОРТНА І ОЗДОРОВЧА СФЕРА В УКРАЇНІ: СТРУКТУРА ТА ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ПОСЛУГ ІНОЗЕМНИМ ТУРИСТАМ

У статті здійснено детальний аналіз структурних зрушень у відвідуваності іноземними туристами санаторно-курортних і оздоровчих закладів України як у абсолютних, так і у відносних показниках, згруповано країни-лідери за кількістю оздоровлених та фактично проведених ліжко-днів.

In the article the detailed analysis of structural changes is carried out in visited by the foreign tourists of sanatorium-resort and health establishments of Ukraine as in absolute so in relative indexes, countries are grouped are leaders after the amount of ozdorovlenikh and the actually conducted days of beds.

Ключові слова: санаторно-курортні і оздоровчі заклади, санаторно-курортні послуги, іноземні туристи, кількість оздоровлених, фактично проведені ліжко-дні.

Key words: sanatorium-resort and health establishments, amount of ozdorovlenikh, actually conducted days of beds.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Загальносвітові тенденції розвитку туризму та рекреації дають підставу стверджувати, що санаторно-курортна і оздоровча сфера є могутнім потенціалом для розвитку міжнародного та вітчизняного туризму.

Тому не випадково останніми роками в Україні, яка має значний рекреаційний та туристичний потенціал для залучення інвестицій, спостерігається підвищений інтерес до проблем розвитку рекреаційно-оздоровчої сфери як високорентабельного та соціально орієнтованого виду економічної діяльності.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Враховуючи вищезазначене, актуальним є дослідження особливостей сучасного розвитку санаторно-курортних і оздоровчих закладів України. Значущість досліджуваної проблеми обумовила достатньо широкий розгляд даної тематики такими вітчизняними науковцями, як В. Липчук, Н. Тимочко, С. Цьохла, А. Зима, С. Кавун та ін. Разом з тим недостатньо у науковій літературі висвітлено аналіз структури споживачів послуг санаторно-курортних і оздоровчих закладів України, особливо іноземних туристів, які є стратегічно важливим сегментом їх діяльності.

МЕТОЮ ДАНОЇ СТАТТІ

Основним завданням є визначення частки потенційних іноземних споживачів санаторно-курортних послуг, аналіз даних щодо їх динаміки і структури, що у подальших дослідженнях дозволить сформувати кластери споживачів санаторно-курортних і оздоровчих послуг з урахуванням положень сервісної концепції управління санаторно-курортними та оздоровчими закладами.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Досліджуючи великі періоди часу з виокремленням додаткових показників структури, найчастіше застосовують методи укрупнення інтервалів, що дозволяє виявити загальні тренди по всіх структурних компонентах. У рамках даного дослідження пропонуємо такі інтервали дослідження: 1999—2002 рр., 2003—2007 рр., 2008—2009 рр. та 2010 р. Формування саме таких меж інтервалів пояснюється насамперед тим, що всередині зберігаються еволюційні зміни (тенденції), а стохастичні коливання мають незначний вплив.

У табл.1 представлено динаміку кількості оздоровлених іноземних туристів та фактично проведених ліжко-днів у санаторно-курортних і оздоровчих закладах України. Слід зазначити, що швидкість збільшення кількості іноземних туристів із далекого зарубіжжя у 1999—2002 рр. незіставна з іншими періодами. Так, загальна кількість оздоровлених іноземних туристів за даний період збільшувалась на 18,97% (50989 осіб), із пострадянських країн, дещо повільніше — на 17,96% (46630 осіб), із далекого зарубіжжя кількість приїжджих зростала щороку на 49,86% або на 4359 осіб.

Аналіз частки іноземних туристів у санаторно-курортних і оздоровчих закладах дозволив зробити висновки, що левова частка всіх оздоровлених припадає на Російську Федерацію, причому поступово її частка навіть зростає — з 69% у 1999 р. до 72% у 2010 р.

Частка оздоровлених іноземних туристів із далекого зарубіжжя зростала до 2002 р. і становила 5%, але після цього зменшилася і в 2010 р. становила 3,22%, переважаючий показник 1999 р. всього на 0,5%.

Не виокремлюючи країни далекого зарубіжжя, відзначимо ще декілька груп країн, які становлять значну частку в структурі оздоровлених іноземців

Таблиця 1. Динаміка кількості оздоровлених іноземних туристів та фактично проведених ліжко-днів у санаторно-курортних і оздоровчих підприємствах України за 1999—2010 рр.

Показники	Роки				
	1999	2002	2007	2009	2010
1. Кількість оздоровлених іноземних туристів, осіб	220831	373797	412150	353312	404157
2. Кількість фактично проведених ліжко-днів, од.	3601399	5298777	5352340	4459084	4954371
3. У тому числі із далекого зарубіжжя:					
3.1. Кількість оздоровлених іноземних туристів, осіб	5433	18509	17012	14243	12725
3.2. Кількість фактично проведених ліжко-днів, од.	57290	221522	182865	135838	120968
4. З пострадянських країн					
4.1. Кількість оздоровлених іноземців, осіб	215398	355288	395138	339069	391432
4.2. Кількість фактично проведених ліжко-днів, од.	3544109	5077255	5169475	4323246	4828007
Середні абсолютні прирости					
1. Кількість оздоровлених іноземних туристів, осіб	-	50989	7671	-29419	50845
2. Кількість фактично проведених ліжко-днів, од.	-	565793	10713	-446628	495287
3. У тому числі із далекого зарубіжжя:					
3.1. Кількість оздоровлених іноземних туристів, осіб	-	4359	-299	-1385	-1518
3.2. Кількість фактично проведених ліжко-днів, од.	-	54744	-7731	-23514	-14870
4. З пострадянських країн					
4.1. Кількість оздоровлених іноземних туристів, осіб	-	46630	7970	-28035	-2999258
4.2. Кількість фактично проведених ліжко-днів, од.	-	511049	18444	-423115	504761
Середні темпи приросту					
1. Кількість оздоровлених іноземних туристів, осіб	-	18,97	1,97	-7,41	14,39
2. Кількість фактично проведених ліжко-днів, од.	-	13,59	0,20	-8,73	11,11
3. У тому числі із далекого зарубіжжя:					
3.1. Кількість оздоровлених іноземних туристів, осіб	-	49,86	-1,67	-8,50	-10,66
3.2. Кількість фактично проведених ліжко-днів, од.	-	56,25	-3,76	-13,81	-10,95
4. З пострадянських країн					
4.1. Кількість оздоровлених іноземних туристів, осіб	-	17,96	2,15	-7,37	-88,46
4.2. Кількість фактично проведених ліжко-днів, од.	-	12,80	0,36	-8,55	11,68

у санаторно-курортних закладах України. До досліджуваного періоду слід віднести дві країни — Білорусь і Молдову. Частка оздоровлених осіб з цих країн на території України становить від 10 до 20%. Інша група країн значно їм поступається, оскільки частка кожної країни у цій групі не перевищує 2% від загальної кількості оздоровлених.

Частка оздоровлених іноземних туристів із Польщі та Німеччини є стабільною упродовж усього періоду — близько 1—2%. Періодично до цієї групи у досліджуваному періоді потрапляли Азербайджан, Казахстан, Литва, Латвія та Естонія.

Слід зазначити, що кількість оздоровлених іноземних туристів із Німеччини стабільно щороку зростала у

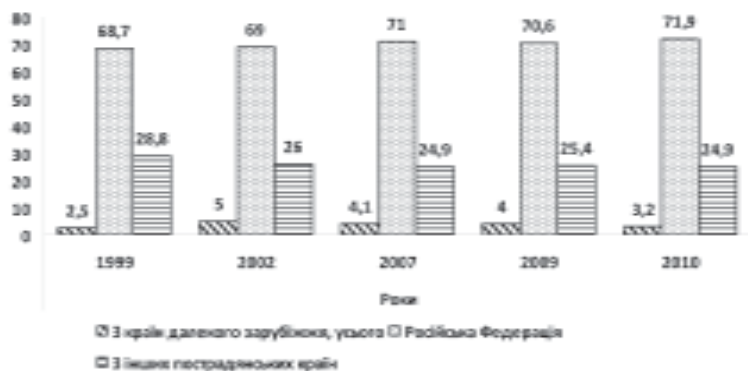

Рис. 1. Частка оздоровлених іноземних туристів у санаторно-курортних і оздоровчих закладах України за країнами прибуття

Таблиця 2. Динаміка змін кількості оздоровлених іноземних туристів із Польщі та Німеччини у санаторно-курортних закладах України

Країни	Роки				
	1999	2002	2007	2009	2010
Німеччина	1832	6584	6662	3824	3405
Польща	753	5860	4745	5346	4839
абсолютні прирости					
Німеччина	-	4752	78	-2838	-419
Польща	-	5107	-1115	600	-507
середні абсолютні прирости					
Німеччина	-	1584	16	-1419	-419
Польща	-	1702	-223	301	-507
середні темпи приросту					
Німеччина	-	52,5	0,2	-24,2	-11,0
Польща	-	96,8	-4,1	6,1	-9,5

Таблиця 3. Відносні зміни кількості оздоровлених іноземних туристів у санаторно-курортних закладах України за 2009—2010 рр.

Країни	Абсолютне відхилення кількості іноземців, осіб	Відносне відхилення кількості іноземців, %	Частка у загальній кількості оздоровлених, %
Естонія	2244	979,913	0,61
Казахстан	501	27,2135	0,58
Узбекистан	326	20,5938	0,47
Азербайджан	322	10,1385	0,87
Ізраїль	236	38,8645	0,21
Латвія	111	13,5036	0,25
Вірменія	94	8,45324	0,3

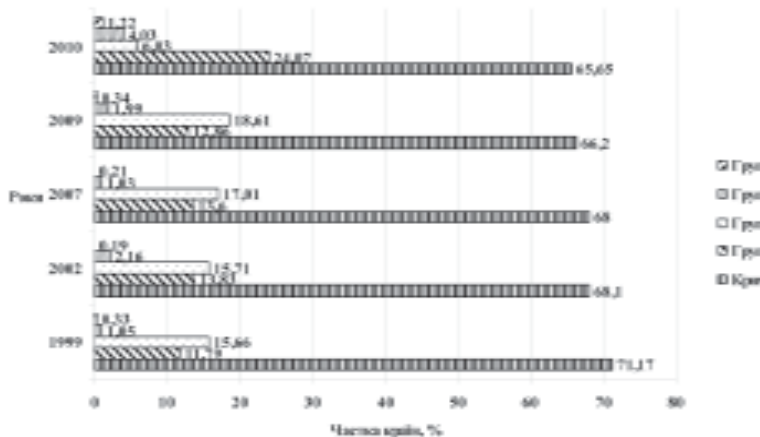

Рис. 2. Структурні зрушення у загальній кількості оздоровлених іноземних туристів з далекого зарубіжжя за визначеними групами розбиття, 1999—2010 рр.

середньому на 1584 особи або на 52%. Ще стрімкішими темпами зростали обсяги споживачів санаторно-курортних і оздоровчих послуг із Польщі — на 1702 особи на рік або 97%.

Вже у 2002 р. кількість іноземців із Німеччини становила 6584 особи, збільшившись у 3,5 раза, кількість оздоровлених із Польщі зростає за цей період майже у 8 разів і становила 5860 осіб. Наступні 5 років кількість гостей із Німеччини продовжувала збільшуватися, але повільно — у середньому на 78 осіб щороку, а із Польщі — дещо зменшувалася — на 223 особи щороку (4,1%). За 2010 р. спостерігаються темпи зменшення кількості оздоровлених: із Німеччини до України приїхало у 2010 р. на 419 осіб (11%) менше, ніж у 2009 р., а з Польщі — відповідно на 507 осіб (9,5%).

З табл. 3 видно, що у 2009—2010 рр. вагомі позитивні зміни відбулися щодо оздоровлення іноземних туристів з таких країн, як: Естонія, Казахстан, Узбекистан, Азербайджан, Ізраїль, Латвія та Вірменія.

Найбільші зміни спостерігалися у групі оздоровлених осіб з Естонії — у 2010 р. порівняно з 2009 р. відбулося збільшення кількості оздоровлених у 10 разів. Також слід відзначити вагомe відносне зростання кількості туристів з Ізраїлю — на 38%.

Детальніше розглядаючи країни далекого зарубіжжя, можна виділити 5 основних груп країн з точки зору частки іноземців, які були оздоровлені. Аналізуючи загальну статистичну інформацію по всіх країнах далекого зарубіжжя, з яких приїжджали іноземні туристи на оздоровлення, пропонуємо визначити такі межі груп:

- 1 група — з часткою у загальній кількості оздоровлених іноземців не менше 10%;
- 2 група — від 2 до 10%;
- 3 група — від 1 до 2%;
- 4 група — від 0,3 до 1%;
- 5 група — менше 3%.

Починаючи з 2002 р., до першої групи входять лише Польща та Німеччина, їх загальна частка за кількістю оздоровлених не менша 60%, а за кількістю фак-

Таблиця 4. Структурні зрушення у кількості оздоровлених іноземних туристів з країн далекого зарубіжжя та фактично проведених ними ліжко-днів у санаторно-курортних закладах України за визначеними групами розбиття за 1999—2010 рр.

№ групи	Кількість країн	Кількість оздоровлених за групою	Кількість фактично проведених ліжко-днів	Частка кількості оздоровлених, %	Частка фактично проведених ліжко-днів, %	Країни прибуття*
2010 р.						
1	2	8544	85437	62,7	62,8	Польща, Німеччина
2	3	2098	20146	16,5	16,1	Сполучені Штати Америки, Ізраїль, Бразил
3	7	1089	14151	9,6	7,1	Чеська Республіка, Італія, Греція, Канада, Франція, Сполучене Королівство, Австрія, Угорщина
Усього	69	11731	125634	100	100	
2007 р.						
1	2	11407	130237	67,1	71,3	Польща, Німеччина
2	2	1758	19290	10,1	10,2	Сполучені Штати Америки, Ізраїль
3	7	1621	17904	9,8	7,6	Канада, Чеська Республіка, Італія, Бразил, Греція, Канада, Франція
Усього	60	14786	167431	100	100	
2002 р.						
1	2	1244	16099	67,2	76,2	Польща, Німеччина
2	2	1527	19540	13,9	11,9	Сполучені Штати Америки, Ізраїль, Франція
3	2	874	4522	4,7	3,0	Канада, Чеська Республіка, Італія
Усього	59	3645	40161	100	100	
1999 р.						
1	3	3187	46079	58,7	60,4	Польща, Німеччина, Сполучені Штати Америки
2	4	1058	10208	13,4	5,1	Швейцарія, Канада, Чеська Республіка, Угорщина
3	5	481	2655	6,9	4,6	Ізраїль, Італія, Сполучене Королівство, Франція, Австрія
Усього	47	5426	57290	100	100	

* Розподіл за країнами прибуття аналізується лише для перших трьох груп, оскільки на їх частку припадає протягом усього досліджуваного періоду не менше 85% від загальної кількості оздоровлених іноземців з далекого зарубіжжя та не менше 90% фактично проведених ліжко-днів.

тично проведених ліжко-днів — не менше 65%.

Серед усіх інших країн Сполучені Штати Америки, Ізраїль, Чеська Республіка, Франція, Італія, Австрія та Угорщина протягом усього періоду знаходились переважно у 1—3 групах, але частка цих країн змінювалась досить нерівномірно.

Відзначимо зміни у діапазоні країн, з яких до України прибувають іноземні туристи з метою оздоровлення і лікування у санаторно-курортних і оздоровчих закладах. Так, з 1999 р. їх кількість зросла з 48 до 69 країн, тобто на 44%.

Досліджуючи вагомість тієї чи іншої країни для туристичної галузі України, слід звернути увагу на середній термін перебування іноземних туристів у санаторно-курортних і оздоровчих закладах України.

Як видно з рис. 1, загальна кількість країн, з яких для оздоровлення в Україну приїжджають більш ніж на тиждень, за 1999—2010 рр. принципово не змінюється, знаходячись у межах 23—27 країн. Однак стала набагато менше тих, з яких прибувають на найбільш тривалий термін. У 2009 р. їх було всього 4, у 2010 р. — 8 проти

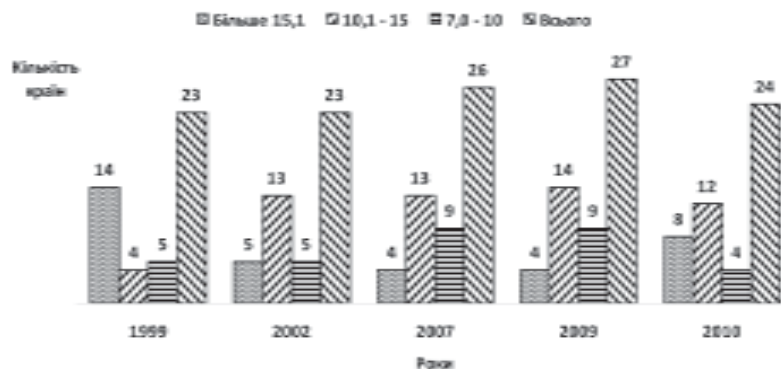

Рис. 3. Структурні зрушення у кількості країн за середнім терміном перебування, 1999 — 2010 рр.

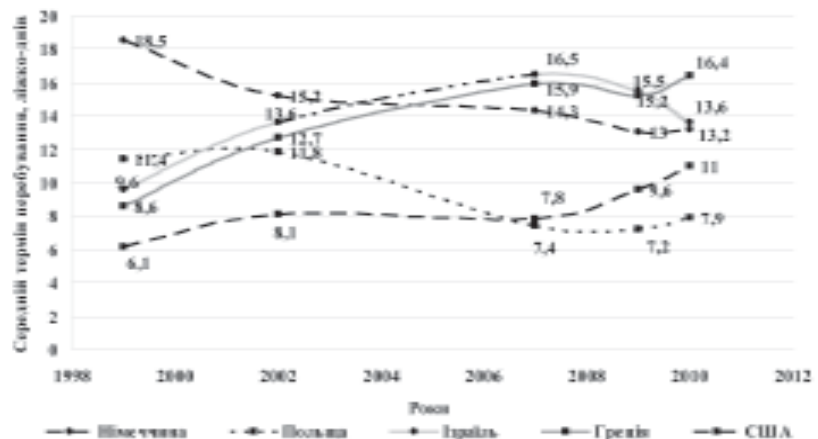

Рис. 4. Динаміка середнього терміну перебування по деяким країнам далекого зарубіжжя

Таблиця 5. Групи країн за кількістю фактично проведених ліжко-днів

Межі	Кількість країн	Країни прибуття	Кількість фактично проведених ліжко-днів	Частка у загальній кількості ліжко-днів, %	Частка в основній групі, %	Частка у загальній кількості за вжитком першої групи, %
Більше 100 тис. ліжко-днів	3	Російська Федерація	3693373	76,50	76,50	
		Білорусь	502151	10,40	10,40	
		Молдова	436391	9,04	9,04	
Від 10 до 100 тис. ліжко-днів	9	Азербайджан	50856	1,05	1,05	15,77
		Німеччина	44841	0,93	37,07	13,91
		Польща	38296	0,79	31,66	11,88
		Естонія	36396	0,75	0,75	11,29
		Казахстан	30111	0,62	0,62	9,34
		Узбекистан	27177	0,56	0,56	8,43
		Вірменія	15884	0,33	0,33	4,93
		Ізраїль	11652	0,24	9,63	3,61
від 1 до 10 тис. ліжко-днів	10	Латвія	9996	0,21	0,21	3,10
		Сполучені Штати Америки	7926	0,16	6,55	2,46
		Грузія	4936	0,10	0,10	1,53
		Литва	4935	0,10	0,10	1,53
		Беліз	4568	0,09	3,78	1,42
		Таджикистан	4359	0,09	0,09	1,35
		Греція	3443	0,07	2,85	1,07
		Італія	1516	0,03	1,25	0,47
		Канада	1252	0,03	1,03	0,39
		Австрія	1108	0,02	0,92	0,34

12 країн у 1999 р., причому на початку досліджуваного періоду значення середнього терміну перебування було на 3—4 доби більше, ніж у 2010 р.

Серед країн, з яких майже стабільно приїжджають на термін більший або близький до 2 тижнів — Білорусь, Казахстан, Німеччина, Туркменістан, Киргизстан та Латвія, Узбекистан, Азербайджан, Російська Федерація, Грузія, Вірменія, Ізраїль та Греція. Тобто з 13 країн 10 — це пострадянські.

Із країн далекого зарубіжжя дещо зменшився термін перебування туристів з лікувальною метою із Німеччини (на 2 ліжко-дня), Починаючи з 2002 р., стабільно збільшується термін перебування іноземних туристів із Греції (загалом за 8 років на 3,7 ліжко-місця) та США. Певні зрушення спостерігаються щодо Ізраїлю і, безперечно, глибокого аналізу потребує динаміка щодо значного зменшення проведених ліжко-днів туристів із Польщі (на 3,9 ліжко-дня) (рис. 4).

Так, до першої групи слід віднести: Російську Федерацію, Білорусь, Молдову, до другої — Азербайджан, Німеччину, Польщу, Естонію, Казахстан, Узбекистан, Вірменію, Ізраїль, Туркменістан, до третьої групи — Латвію, Сполучені Штати Америки, Грузію, Литву, Беліз, Таджикистан, Грецію, Італію, Канаду, Австрію.

ВИСНОВОК

Підсумовуючи, слід зазначити, що в рамках даного дослідження здійснено аналіз структурних зрушень у відвідуваності іноземними туристами санаторно-курортних і оздоровчих закладів України як у абсолютних, так і у відносних показниках, згруповано країни-лідери за кількістю оздоровлених та фактично проведеними ліжко-днями, що є дуже важливим у подальших дослідженнях при побудові кластерів

споживачів санаторно-курортних і оздоровчих послуг з урахуванням положень сервісної концепції управління.

Література:

1. Липчук В.В. Проблеми і перспективи розвитку санаторно-курортної сфери [Електронний ресурс] / В.В. Липчук, Н.В. Тимочко. — Електронні ресурси Національної бібліотеки ім. В.І. Вернадського. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/eui/2011_1/11lvvks.pdf
2. Цьохла С.Ю. Актуалізація підвищення якості послуг у розвитку курортно-рекреаційної сфери України / С.Ю. Цьохла // Журнал Європейської економіки. Т. 9. — Вид. Тернопіль. нац. екон. ун-ту, 2010. — С. 59—72.
3. Зима А.Г. Перспективи розвитку санаторно-курортного комплексу України [Електронний ресурс] / А.Г. Зима, С.В. Кавун. — Електронні ресурси Національної бібліотеки ім. В.І. Вернадського. http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Bi/2010_1/24-27.pdf
4. Санаторно-курортне лікування, організований відпочинок та туризм в Україні // Статистичний бюлетень. — Державний комітет статистики України, 2011. — 99 с.

Стаття надійшла до редакції 30.10.2012 р.